

2.2. ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.1. ПРИРОДНИ РЕСУРСИ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.1.1. Потенцијали развоја подручја

1. Геоморфолошке карактеристике

- Разноврсна конфигурација терена (брдско-планински рељеф, али и алувијалне равни око река) погодују различитим врстама делатности: пољопривреди, туризму.
- Различите надморске висине условавају и различиту климу која опет утиче на правац развоја пољопривреде, туризам...
- Различити нагиби терена и високи врхови пружају погледе на богатство природних структура. Подручја која имају прилично нагнут терен могу се користити за узгој шљива и малина по чему је овај крај био некада познат.
- Испресебаност подручја речним токовима.
- Плодна тла уз реке Скрапеж, Кладороба и Ражанску реку погодна за жита, поврће и крмно биље. Остало земљиште, слабијег квалитета, погодно за шуме, пашњаке и ливаде.

2. Климатске карактеристике

- Генерално гледано, клима је врло пријатна, умерено-континентална и субпланинска.
- Општина Косјерић у глобалу припада по термичком критеријуму повољној зони за производњу воћа. Присутан је веома правилан годишњи ток температуре ваздуха, са минимумом у јануару и максимумом у јулу, што се поклапа са периодом максималне вегетације.
- Средње годишње вредности релативне влажности ваздуха испуњавају услове за узгајање воћа. Када је реч о средње месечним вредностима, уочава се да су најмање вредности у априлу, када почиње вегетативни период, и да су током лета у западном делу овог подручја ниже вредности од доње прописане границе од 75%. Међутим, та одступања нису велика, тако да не представљају отежавајућу околност у гајењу воћа.
- Велики број сунчаних сати годишње (око 2000). На овом подручју светлости има довољно и у знатном периоду вегетације доминира директна светлост, што уз друге факторе омогућава висок квалитет плодова. Котлински делови имају већу облачност од ободних делова, а те се разлике јављају у свим месецима током године у корист виших делова слива.

3. Хидролошке карактеристике

- Скрапеж је популарна река међу пецарошима. Богата је рибама разних врста: клен, скобаљ, поточна пастрмка, кркуша и кечига.
- Велики број река и потока што даје могућност коришћења вода из досада неизучених субсливова Скрапежа. Њиховим изучавањем и коришћењем, које подразумева ненарушавање квалитета воде, у великој мери би се могли решити проблеми водоснабдевања, наводњавања и ублажила бујичност токова.
- Два изворишта квалитетне термоминералне представљају добру основу за развој бањског, здравствено-лечилишног и рекреативног туризма.

1. Биолошке карактеристике

- Добре предиспозиције за развој шума и постојећа тенденција у том правцу.
- Дуга традиција воћарског краја.

- Рељефне целине имају различит геолошки и педолошки састав, хидролошке услове, те су погодне за гајење различитих култура.
- Богата и бујна вегетација што утиче на сликовитост пејзажа.

2.2.1.2. Ограничења развоја подручја

1. Геоморфолошке карактеристике

- Највећим делом је брдско-планински рељеф са великим висинским осцилацијама
- велики део територије, око 60%, је под значајним нагибом (већим од 12%). Таква конфигурација отежава градњу објеката, као и саобраћајне и друге инфраструктуре.
- подлога подложна ерозији.
- у педолошком смислу највећи део територије заузимају слабе врсте земљишта што представља проблем за развој пољопривреде. Свега 4,2% укупне површине општине покривено је висококвалитетним земљиштем прве и друге класе.
- Велике површине земљишта на територији општине Косјерић захваћене су врло слабом ерозијом. Карактеристике тла су такве да омогућавају ерозију.

2. Климатске карактеристике

- Мразни дани се јављају и у априлу, па чак и у мају (позни мразеви) што може нанети велике штете роду воћа.

3. Хидролошке карактеристике

- Велику опасност по реку представља цементара "Титан" у Косјерићу.
- Неуједначеност протицаја, угроженост привреде у одређеним периодима, како ниских, тако и високих вода указује на бујичарски карактер тока Скрапежа.

4. Биолошке карактеристике

- Стање шума, ливада и пашњака релативно лоше.
- Воћњаци застарели, потребно обнављање.

2.2.2. СОЦИОДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ И УСЛОВИ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Основни потенцијали и ограничења у општим демографским карактеристикама:

Потенцијали:

- Могућност повећања искоришћености континента активног становништва;
- 51,6% становништва које живи у градском подручју је радно способно, што је повољан показатељ за економски развој.

Ограничења:

- Смањење броја становника (апсолутни пад на општинском нивоу – миграција;
- Негативан природни прираштај;
- Низак образовни ниво становништва;
- Недовољна социјална инклузиција најугроженијих група становништва;
- Недовољна инфраструктурна опремљеност, која је посебно изражена у сеоском подручју;
- По имдикаторима демографске старости становништво општине Косјерић сврстава се у VI стадијум – дубока демографска старост.

2.2.3. УРБОЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ И УСЛОВИ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Регион располаже значајним земљишним потенцијалом, али је потребно мерама економске и пореске политике омогућити да се формирају већи пољопривредни поседи. Најсврхисходније су укрупњене парцеле, у комплексу, где је могуће инсталирати адекватан систем за наводњавање и обезбедити оптималну примену агротехнике. Обнова и ревитализација пољопривреде мора се заснивати на оним врстама делатности које ће испунити следеће: пласирати производе који су тржишно прихватљиви, брзо ефектуирање планираних инвестиција, већу профитабилност, ангажовање већег броја радне снаге као и диверсификованији и квалитетнији асортиман производа.

Последично са ревитализацијом пољопривредне производње створили би се услови за потпуније искоришћавање постојећих капацитета као и за запошљавање других, пратећих индустријских грана које раде за потребе пољопривреде (машине, резервни делови и сл.). Већа повезаност примарне пољопривредне производње и прехранбене индустрије у оквиру репродукционог ланца производње хране омогућава брз развој агрокомплекса који је један од значајних носиоца будућег економског развоја Општине.

Постојеће индустријске гране као што су: металопрерађивачка, хемијска, електроиндустрија, прехранбена и грађевинска, могуће је реструктурирати и освежити посредством освајања нових технологија и производа као и повраћаја некадашњих и освајања нових тржишта.

Климатско-морфолошке карактеристике, као и значајна туристичка тражња погодују развоју туризма, и то: сеоског, планинског, еколошког и едукативног.

Привредни амбијент општине Косјерић карактеришу иста обележја у економској сфери која су утицала на трендове и стање у целој земљи. Основни проблеми привреде у Општини су:

- Недовољна искоришћеност расположивих капацитета
- Опадање физичког обима производње и предстанак рада појединих предузећа
- Привредне везе са окружењем засноване на снабдевању производним компонентама
- Недовољно искоришћени природни ресурси
- Недостатак инфраструктурно опремљених индустријских и пословних зона
- Недовољна координација између локалних и републичких органа задужених за привредни развој
- Пољопривреда показује бројне знаке заостајања. Пре свега велики проблем представљају уситњене парцеле између 1ha и 3ha коришћене површине. Индивидуална газдинства, која у свом поседу држе највећи део земљишта и сточног фонда су уствари породична газдинства. Не постоји спецификација производње где се људи опредељују за производњу која би остварила највеће приходе и производе који су конкурентни и имају обезбеђен пласман на тржишту, већ је та производња сваштарског карактера. Застарелост механизације је веома велика, при чему је због мале платежне способности пољопривредног становништва отежана њена обнова и модернизацији. Уз све треба додати и погоршану старосну структуру пољопривредног становништва.
- Суштински проблем, у случају примарне пољопривредне производње, је у великим диспаритетима цена. Цена репроматеријала неопходних за производњу је далеко виша у односу на цену готових производа што чини ову врсту производње дестимулативном за произвођаче.
- За општину Косјерић и поред присуства изузетног туристичког потенцијала је у целини карактеристичан недостатак смештајних капацитета и непотпуна инфраструктура.

2.2.3.1. Разрада кроз SWOT анализу:

Табела 2.45.: SWOT анализа демографских карактеристика Општине

Предности	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Расположивост квалификоване радне снаге • Повољан географски положај • Близина вазних путева • Здрава животна средина • Истражена, делимично истражена и неистражена рудна богатства • Расположивост воде за пиће и резерви подземних извора вода подесних за флаширање • Постојање река и извора, као и водених потенцијала за наводњавање • Постојање пољопривредног земљишта погодног за развој воћарства, сточарства и земљорадњу • Природни услови погодни за развој туризам: шуме, сеоски амбијенти, природне лепоте, водопади итд. • Богатство лековитог биља и шумских плодова • Постојање атрактивних локација са основном инфраструктуром за изградњу и развој индустријских и пословних зона • Културна и историјска баштина – Црква брвнара, Хан, римска гробља, праисторијске некрополе итд. • Заинтересованост и одговарајућа финансијска подршка од стране дијаспоре 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовљна инвестициона активност • Незадовољавајуће стање основне путне и комуналне инфраструктуре • Недостатак капацитета у локалној самоуправи за подршку економском развоју • Недостатак просторно-планске и пројектне документације • Недостатак конкуренције • Недостатак друштвене и културне сарадње (НВО и удружења грађана још увек у почетној фази развоја) • Недовољно развијена мала и средња предузећа • Неуспешна приватизација појединих стратешких предузећа • Висок проценат сиромашног становништва • Дефицит високостручних кадрова • Миграција становништва - квалификоване радне снаге • Непостојање мотивишуће перспективе након завршеног школовања младих • Непотпуна истраженост расположивих минералних сировина
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> • Развој привредних активности на бази локалних ресурса и привлачења инвестиција • Успостављање одрживости пословања агенције за развој МСП (малих и средњих предузећа) и предузетништва • Отварање инкубатора за МСП • Стимулисање еко-пољопривредног потенцијала и туризма • Укључивање појединих делова општине у заштићени туристички простор Дивчибаре • Стварање јавно-приватних партнерства • Развој капацитета локалне управе и примена информационих технологија • Заштита природних ресурса • Изградња аутопута Београд-Подгорица • Модернизација пруге Београд-Бар • Реконструкција и изградња локалне путне инфраструктуре • Децентрализација власти • Израда просторног плана општине, планова детаљне регулације за пословне зоне, 	<ul style="list-style-type: none"> • Присутан је висок ризик за привлачење инвестиција због политичке нестабилности у региону • Недовољан приступ међународним финансијским фондовима • Заустављање процеса приватизације • Успоравање процеса децентрализације • Процес децентрализације не прати фискална децентрализација • Честе промене закона и прописа • Спорост у процесу придруживања ЕУ

2.2.4. МРЕЖА И ФУНКЦИЈА НАСЕЉА - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Потенцијали за развој

С обзиром на укупне расположиве природне и створене ресурсе и потенцијале простора општине Косјерић, отвара се низ могућности које би могле да уравнотеже и обезбеде равномернији будући развој целокупне мреже насеља.

Развој будуће насељске мреже заснива се на активирању целина, потеза и тачака који могу, у зависности од њиховог положаја и карактера (засноване на посебним и доминантним природним и створеним ресурсима), постати значајнији полови или осовине развоја Општине. Посебну пажњу треба посветити развоју најразвијенијих центара заједница сеоских насеља (Варда, Мрчићи - Ражана) у светлу све чешћих помињања стварања нових општина путем дељења постојећих на пар делова. Ово долази до изражаја ако се зна да су слични процеси већ изведени у суседним државама и да су њихове општине много мање по површини и броју становника, али тиме и ближе појединцу и његовим потребама. Дате заједнице насеља са њиховим средиштима представљају идеалну основу за оваква размишљања.

Овде се треба нагласити посебно повољан положај Општине у односу на важне саобраћајнице у држави, будући да кроз Општину пролази изузетно важна саобраћајница која везује Војводину са Западном Србијом и Црном Гором.

Најважнији потенцијали развоја су:

- **Природно-морфолошке одлике простора** не представљају веће ограничење на размештај и развој већина насеља, посебно у средишњем делу Општине (повољан валовит терен), што се, са друге стране, може сматрати повољношћу за несметан развој и повезивање насеља.
- **Релативно повољан просторни положај општинског центра** на месту укршања две најзначајнија саобраћајна правца у Општини (исток - запад и север - југ), омогућује умерене и правилне удаљености, како између појединих насељских центара, тако и осталих насеља на простору општине.
- **Могућност просторног, привредног и демографског раста општинског средишта** омогућује утврђивање чвршћег положаја и јачање утицаја града Косјерића, како у мрежи насеља Општине, тако и шире у ширем окружењу.
- **Постојање релативно развијене мреже регионалних путева**, омогућује и правилан просторни размештај насељских центара, као и њихово чвршће повезивање са суседним општинама и регионима.
- Истовремено, ова чињеница повољно утиче на **интензивнији развој секундарних и терцијарних активности** дуж регионалних саобраћајних потеза и могућност стварања и развијања линијских зона, које би у будућности могле да достигну задовољавајући степен централитета.
- **Постојећи капацитети привредне и друштвене инфраструктуре** представљају полазну основу у процесу покретања појединих насеља, с обзиром на снижавање иницијалних улагања, нарочито у почетној фази трансформације мреже насељских центара.
- **Јасно издиференцирани центри заједница насеља** као добра основа за децентрализацију Општине и приближавање централних садржаја становницима изван општинског средишта.

- **Специфичност руралних предела и појединих насеља** пожељно је афирмисати развојем оних делатности за које су потребна мања иницијална улагања, а постоје погодности за развој (туризам, рекреација у природи, производња здраве хране,...).

Ограничења за развој

Ограничења у развоју односе се, пре свега, на створене услове, који у великој мери утичу на укупне процесе трансформације мреже насеља у целини (успорен развојни континуитет, неравномерност развоја насеља и размештаја садржаја и активности на подручју општине, структурне промене на нивоу појединих насеља, итд.), од којих су најочљивија ограничења:

- Периферан положај Општине, како у односу на велике центре у држави, тако и у функционалном подручју са центром у Ужицу.
- И поред постојања цементаре може се рећи да је Општина неразвијена (низак ниво развијености привредних активности изван Града, велика стопа незапослености) и неодговарајуће коришћење највреднијих привредних ресурса (пре свега пољопривредних).
- Изузетно неповољна демографска структура Општине, посебно од града удаљенијих и мањим сеоских насеља.
- Непостојање ефикасне мреже локалних путева који би омогућили лакшу приступачност и боље просторно повезивање насеља сличних одлика и развојних потенцијала, нарочито између суседних насеља (недостатак попречних веза између насеља).
- Једносмерне функционалне везе са општинским центром.
- Карактер већине насеља у виду разбијене структуре, која отежава развој на више нивоа (постојање центра, развој нових индустријских зона, цена гломазне инфраструктуре,...).
- Низак ниво инфраструктурне опреме у сеоским насељима, што, у контексту будућег развоја, изискује велика улагања, али истовремено, представља неопходан услов за стварање реалне основе будућег развоја насеља.
- Замирање појединих привредних активности.
- Непостојање одговарајуће и ажурне планске документације којом би се усмеравао развој појединих подручја Општине и спречила неконтролисана градња.

2.2.5. КОРИШЋЕЊЕ ЗЕМЉИШТА И ТЕРИТОРИЈАЛНИ РАЗВОЈ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.3.4.1. Коришћење земљишта

Ограничења у коришћењу земљишта

Основне карактеристике досадашњег начина и интензитета коришћења земљишта на територији општине упућују на углавном неадекватно коришћење већег дела територије и низак степен коришћења простора, услед бројних развојних чинилаца.

У том смислу, основни проблеми и ограничења су:

- демографско пражњење планинских насеља;
- лоша саобраћајна приступачност већем делу планинског подручја;
- слаба развијеност инфраструктурних система;

- изразита геоморфологија простора општине;
- већи нагиби терена речних долина у планинском подручју;
- замирање појединих привредних активности;
- привредна неразвијеност општине представља изузетно велико ограничење за активирање и адекватно коришћење њених природних потенцијала.

Наведена ограничења неминовно су утицала и на низак ниво коришћења простора. С обзиром на то да ће и у будућности већина од њих представљати развојну препреку, потребно је указати на потребу рационалног и планског коришћења свих расположивих природних и створених потенцијала простора.

Под природним ресурсима се подразумевају природни услови и расположиве сировине за индустријску прераду. Природни ресурси битно одређују изградњу адекватне привредне структуре територије, јер се неке привредне активности у оквиру одређеног подручја искључују (на пр. развој индустрије која неповољно утиче на природу, и развој туризма).

Осим рељефа и аграрне пренасељености постоји низ других ограничавајућих фактора за продуктивније коришћење, као што су уситњеност и недовољна организованост земљишног поседа, недовољан техничко-технолошки ниво производње и друго.

Оскудност водним ресурсима, недовољна изграђеност водопривредних, водоснабдевачких и мелиорационих система остају и даље један од најмаркантнијих и дугорочних ограничења развоја ове општине.

Потенцијали развоја

Најзначајнији природни и створени потенцијали који представљају основ за адекватније активирање и интензивније коришћење простора општине, а последично и њен бржи економски развој, представљају:

- разноврсност (категорија) земљишта (пољопривредно, шумско, водно, грађевинско, ...);
- богатство и разноврсност пољопривредног земљишта, што погодује гајењу различитих култура;
- разноврсност морфологије за развој различитих видова пољопривреде и шумарства;
- велика шумовитост подручја као привредни и потенцијал за развој туристичких активности;
- релативно развијена мрежа магистралних и регионалних путева представљају потенцијал за јаче активирање поменутих саобраћајних токова (интензивирање развоја пословно-производних функција, комерцијалних делатности и услуга, развој садржаја као подршке развоју транзитног туризма, итд.);

Равничарско подручје поред реке Скрапеж се истиче првенствено повољним природним условима за пољопривредну производњу, рудно - минералним ресурсима и саобраћајним функцијама. Најважнији природни ресурси брдско-планинског подручја чине ливаде и пашњаци, шуме, воде и посебно природне лепоте. Природне ресурсе као основу за привредни развој чине: пољопривредне површине, шуме, воде, рудно минерални ресурси и општи природни услови. С обзиром на хомогеност природних услова територију општине сачињавају у пољопривредном погледу два просторна појаса: 1) Долински појас обухвата долину реке Скрапеж и то је најважније ратарско подручје општине, посебно јужни део, и 2) брдско-планински појас у којем преовлађују ливаде и пашњаци, са повољним условима за развој сточарства (посебно овчарства), воћњаци и шуме. Поред природних ресурса значајни су антропогени ресурси – радна снага (квантитет и квалитет) и капитал (обртни и фиксни). Општина Косјерић има значајне потенцијале за коришћење еколошких метода у пољопривреди и производњи здраве хране на брдско-планинским и долинским просторима.

Шуме чине значајан ресурс у општини Косјерић. Шумски фонд, уз мере рационалног газдовања, унапређење и побољшање структуре, представља значајан и перспективан фактор привредног развоја општине.

Ограничења територијалног развоја

Морфолошке карактеристике терена представљају ограничење за развој адекватне техничке инфраструктуре и повезивање насеља.

Неповољна демографска слика подручја у планинским и рубним деловима општине представља ограничење за ефикасан и одржив територијални развој.

Потенцијали територијалног развоја

Главни саобраћајни токови (магистрални и регионални правци) представљају потенцијал који подржава линијски територијални развој – активирање развојних осовина.

Осим путева, линијски територијални развој омогућава и богата мрежа речних токова (развој пословно-производних система у функцији коришћења водних ресурса – рибњаци, развој туристичких атрактера и др.).

Долином Скрапежа воде важне саобраћајнице међународног значаја - пут Ваљево – Ужичка Пожега и железничка пруга Београд-Бар. Ове саобраћајнице су значајна спона привреде Златиборског округа са привредом осталих делова земље и важан су чинилац у међурегионалном и државном транзиту робе и путника, што их чини осовином развоја Округа, око које су сконцентрисани становништво и делатности.

2.2.6. РУРАЛНА ПОДРУЧЈА - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.6.1. Потенцијали руралног развоја

Од природних потенцијала истиче се земљишни фонд са високим производним могућностима за ратарско-сточарску и воћарску производњу (шљиве, ливаде, овчарство) и усмереним ограничењима у продуктивном коришћењу. На територији општине је већ развијено воћарство (узгој малине, шљиве, јабуке), у мањој мери сточарство и повртарство.

Развојни потенцијал представља најповољнији саобраћајно-географски положај како у регионалном тако и у локалном простору.

Шуме, као природни ресурс, представљају значајан производно-природни и еколошки потенцијал како подручја у коме се налазе, тако и Републике Србије у целини. На посматраној територији постоји доста букве и храста.

Осим изворишта која су у експлоатацији, постоји могућност коришћења вода из карстних издани Бањица, Субјел, Брајковићи-Шеврљуге и Чобански дани. Воде из алувијона се могу само локално користити ако нису угрожене приливом површинских вода. Посебан потенцијал представљају термалне и термоминералне воде и то Бањица (25,6° С) и Деспотовићи (21° С) и Скавци где се предвиђа преко 40°С.

Као претежно брдско-планинско подручје, територија општине Косјерић има у великој мери изражене могућности коришћења свог природног потенцијала. Пре свега, то су плодне оранице. Уз њихову негу и одржавање, овде би било могуће интензивирати пре свега ратарство. У

пределима где се терен издиже, могуће је развијати друге пољопривредне гране као што је воћарство, али и сточарство и шумарство.

Слика 2.117.: Малина, типичан пољопривредни производ Косјеричког краја

Сеча Река је некадашњи добитник награде "Туристички цвет" за развој туризма. Етнографске вредности, изворни народни обичаји, ношња, фолклор и кулинарство, представљају се сваке године на приредбама и манифестацијама, од којих је најзначајнија "Чобански дани" - манифестација изворног народног стваралаштва.

У насељу Мионица постоји традиција развоја сеоског туризма. Постоје неколико сеоских домаћинстава које се баве сеоским туризмом. Смештајни објекти су приземне дрвене кућице - вајати, опремљене традиционалним намештајем и купатилима.

У Галовићима се налазе два каменолома (кречњак и цементни лапорац), оба у близини цементаре "Титан".

У Мрчићима постоји извор воде "Букови" са најквалитетнијом водом у овом крају.

У насељу Радановци меморијални комплекс "Жикица Јовановић Шпанац" представља најпривлачнији садржај за развијање сеоског туризма. Туристичку вредност места повећавају бројни културно - историјски споменици од којих је најзначајнија црква - брвнара из 15. века.

У Дубници је започета изградња фабрике флаширане воде.

Из анализе природних услова подручја Косјерић, може се закључити да су њени терени природно погодни за развој пољопривреде, шумарства и насељавања, при чему "погодни", треба разумети као повољност да се на датим површинама не захтева, или се захтева разумно додатно улагање да би се исте користиле у жељене намене.

Ограничења руралног развоја

- Велико ограничење представља управо демографско одумирање сеоских насеља;
- Општина је слабо и неадекватно инфраструктурно опремљена; разбијеност насеља отежава њихово опремање неопходним комуналним услугама;

- структура привређивања је у економском и просторном смислу монофункционална и концентрисана у општинском центру;
- подручје Општине у погледу економског развоја одржава релативно завидан ниво, али популационо опада - урбани начини коришћења земљишта се не шире изразитије на рачун пољопривредног земљишта што је један од основних показатеља убрзаног социјално-економског развоја;
- коришћење земљишта је неусмерено, непланско и стихијско.

2.2.7. ПОЉОПРИВРЕДА - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.7.1. Могућности и правци коришћења земљишта у општини Косјерић

Опште одлике рељефа општине Косјерић, па самим тим и предиспозиција за коришћење земљишта, карактеришу, с једне стране, тектонска узвишења - од којих су најзначајнији делови Повлена и Маљена, и на другој страни тектонске депресије – Косијерићка и Ражанска котлина. Најповољнији услови за развој пољопривреде су у Косјерићкој котлини где је хиоризонтална и вертикална расчлањеност рељефа најмање изражена.

Анализа и оцена праваца коришћења укупног и пољопривредног земљишта између 1960. и 2002. године и процеса који се могу пратити урађена је применом методе неизменичних делитеља 6/6 (Шеварлић 2002).

На простору општине Косијерић, према подацима за 2002. годину (Шеварлић 2002., ет. ал.), издвојено је пет праваца коришћења укупног земљишта:

П5 Ш1 – Правац коришћења земљишта са доминацијом пољопривредног земљишта и учешћем шума: Дубница, Стојићи, Шеврљуге и Субјел;

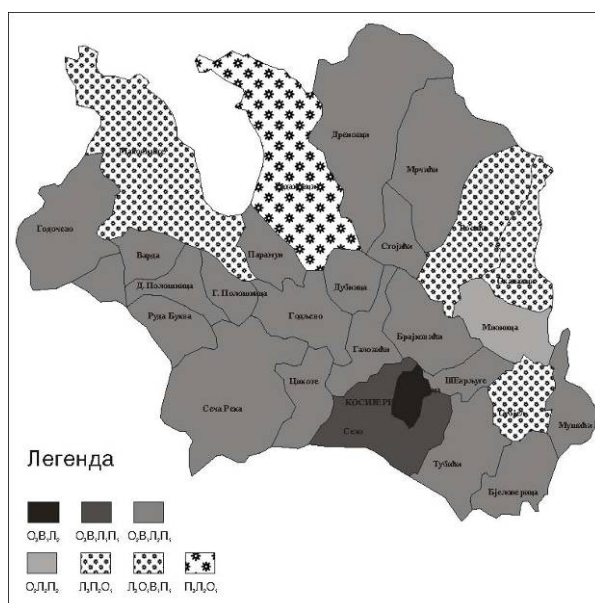
П4 Ш2 – претежно пољопривредни правац коришћења земљишта са већим учешћем шума: Бјелоперица, Брајковићи, Галовићи, Годечево I, Годечево II, Годљево, Село Косијерић, Маковиште I, Маковиште II, Парамун, Плошница II, Радановци, Руда Буква, Сеча Река, Тубићи, Цикоте, Мушићи;

Ш4 П2 – претежно шумски правац коришћења земљишта са већим учешћем пољопривредног земљишта: Дреновци, Мрчићи;

П3 Ш3 – подједнако учешће пољопривредног и шумског земљишта: Росићи, Скаваци, Мионица и Полошница I;

П3 Н3 – подједнако учешће пољопривредног и неплодног земљишта: Косијерић варош.

Упоредна анализа података о коришћењу земљишта у периоду 1960 до 2002. године показује да је у новије време повећан број насеља која имају подједнако или веће учешће шумског земљишта. Наиме, 1960. године само су два а у 2002. години шест насеља припадало овим категоријама.

Слика 2.118.: Правци коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић за 2002.годину

То су насеља у северном и североисточном делу општине, на јужним падинама Дреновачког кика (946м) и планинске греде упоредног праваца која повезује Повлен, Букове и Маљен, па све до насеља у подножју Маљена и Великог Субјела. У анализираном периоду примећује се и нестанак насеља која имају апсолутну доминацију пољопривредног земљишта (П6), док су 1960. године два насеља (Стојићи и Брајковићи) припадала тој категорији.

Такође, у истом периоду шест насеља је прешло из категорије П5 Ш1—доминација пољопривредног земљишта са учешћем шума у категорију П4 Ш2—претежно пољопривредни правац коришћења земљишта са већим учешћем шума.

То су, пре свега, насеља у централном и источном делу општине, која заузимају просторе лошијих природних услова за развој пољопривреде, али и насеља за значајнијим индексом демографског старења (Мушићи - индекс старења 1.5, Галовићи - 1.6, Скакавци -1.8, Субјел - 1.9, Парамун - 2.4, Стојићи - 3.2). Значајне су промене и код намене земљишта у вароши Косијерић, што је и разумљиво с обзиром на процесе урбанизације и индустријализације. Насеље варош Косијерић, углавном на уштрб села Косијерић, временом је повећавало своје површине, како пољопривредног земљишта, тако и неплодног (од 13 на 167 ха пољопривредног и од 11 на 159 неплодног земљишта). Површине под шумама у вароши Косјерић су нестале у том периоду. У истом периоду село Косијерић је неповратно изгубило 313 ха пољопривредног земљишта.

2.2.7.2. Правци коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић

На простору општине Косијерић у 2002. године детерминисано (Шеварлић, 2002.ет. ал.) је 11 праваца коришћења пољопривредног земљишта (слика 2).

Најзаступљенији правац коришћења пољопривредног земљишта је О2 В1 2 П1 -правац са већим учешћем ораница и ливада и учешћем воћњака и пашњака, који је заступљен на просторима 19 насеља, односно на преко 70% укупних пољопривредних површина у насељима: Бјелоперица, Брајковићи, Галовићи, Годочево, Варда, Годљево, Горња Полошница, Доња Полошница, Дреновци, Дубица, Мрчићи, Мушићи, Парамун, Руда Буква, Сеча река, Стојићи, Тубићи, Цикоте и Шеврљуге. Овакав начин коришћења земљишта указује на одсуство

специјализације односно сваштарење у пољопривредној производњи. Атари ових села простиру се, углавном, на квалитетнијим земљиштима и покривају долинске стране већих водотокова: Скрапеша, Кладобра, Ражанске, Мионицке реке, итд. Наредна два правца су врло слична и заступљена су у насељима варош Косијерић и село Косијерић - насељима која су скоро сатављена у једно:

- О3 В1 Л1 П1 - правац са равномерним учешћем ораница и учешћем воћњака, ливада и пашњака, који је заступљен само у селу Косјерић.
- О3 В1 Л2 - правац са равномерним учешћем ораница, већим учешћем ливада и учешћем воћњака, који је заступљен само у вароши Косијерић.
- Остала насеља карактерише веће учешће ливада и пашњака, који су заступљени у атарима села на падинским странама Повлена, Маљена, Козомора и Субјела.
- О2 Л2 П2 -правац са већим учешћем ораница, ливада и пашњака, заступљен је само у насељу Мионица;
- Л3 П2 О1 - правац са равномерним учешћем ливада, већим учешћем пашњака и учешћем ораница, заступљен је у атарима села Маковиште и Скакавци;
- Л3 О1 В1 П1 - правац са равномерним учешћем ливада и учешћем ораница, воћњака и пашњака, заступљен је у атарима села Субјел и Росићи;
- П3 Л2 О1 - правац са равномерним учешћем пашњака, већим учешћем ливада и учешћем ораница, детерминисан је у насељу Радановци.

Упоредна анализа података о коришћењу пољопривредног земљишта у периоду 1960—2002. показује да је у новије време повећан број насеља чији правци коришћења пољопривредног земљишта имају смањене показатеље заступљености ливада и пашњака. Наиме, године 1960. било је насеља у чијој су структури коришћења земљишта доминирале површине под пашњацима. На пример, у насељу Скакавци је 1960. године био заступљен правац П5 Л1 - дакле доминација пашњака и учешће ливада, док је у 2002. години у том насељу установљен правац Л3 П2 О1 -са значајним смањењем пашњака у структури коришћења пољопривредног земљишта. Значи, за 40-так година, површина под пашњацима је смањена са 819 ха у 1960. на 346 ха у 2002. години, што се поклапа са смањењем укупне пољопривредне површине у атару насеља Скакавци од 500 ха, а на рачун пољопривредних површина – пре свега пашњака, прошириле су се шуме са 286 ха у 1960. на 764 ха у 2002. години. Значи, за 40-так година, површина под пашњацима је смањена са 819 ха у 1960. на 346 ха у 2002. години, што се поклапа са смањењем укупне пољопривредне површине у атару насеља Скакавци од 500 ха, а на рачун пољопривредних површина – пре свега пашњака, прошириле су се шуме са 286 ха у 1960. на 764 ха у 2002. години. У овом насељу вероватно нису коришћени пашњаци, јер је индекс демографске старости 1.8.

Сличан је случај (Шеварли, 2002., ет. ал) и са другим маљенским селом Росићи - које је у анализираном преидоду на исти начин променило структуру коришћења пољопривредног земљишта, јер су пашњачке површине смањене са 586 ха на 166 ха, док су површине под шумама повећане са 476 у 1960. на 916 ха у 2002. години. Ова маљенска села су позната по четинарима, што је и учинило „да се цело село одало вештини стругања, ради чега се иде у аргашину”.

Анализа показатеља обрачунатих и приказаних кроз табеле постојећег стања показује да је структура коришћења укупне површине у општини Косјерић, исказана учешћем појединачних (оранице) и збирних категорија коришћења погоднијих за организовање пољопривредне

производње (обрадива и пољопривредна површина), повољнија од аналогних просечних показатеља у Златиборском округу али и неповољнија у односу на одговарајуће показатеље за Централну Србију – посебно у погледу заступљености ораница као најзначајније категорије коришћења пољопривредног земљишта.

У структури коришћења укупне земљишне површине општине Косјерић, најзаступљеније су :

- Шуме (38,7%),
- Ливаде (18,1%),
- Оранице (16,1%)
- Пашњаци (15,1%),
- Воћњаци (7,3%)
- Неплодно земљиште (4,7%) релативно мање заступљени,
- Винограда и трстика, бара и рибњака практично и нема.

У својинској структури свих категорија расположивих земљишних површина општине Косјерић – изузимајући површине неплодног земљишта, као и у ширим административно-територијалним јединицама, изразито је доминантна заступљеност приватног сектора – мада са нешто већим показатељима него у Златиборском округу и у Централној Србији (Табела 2). При томе посебно треба истаћи да на подручју општине Косјерић, изузимајући 14 ха ораница и 16 ха ливада односно укупно 30 ха пољопривредног земљишта са којим располажу пољопривредна предузећа и 5.770 ха шума са којима газдује ЈП „Србијашуме”, практично целокупно земљиште у друштвеној својини, или тачније то је друштвено неорганизовано земљиште од 554 ха пашњака и 1.232 ха неплодног земљишта.

У периоду 1974. до 2002. године пољопривредне површине у општини Косјерић смањене су за 2.799 ха или за 12,1%. Динамику њиховог смањивања у највећој мери опредељује интензитет смањивања пашњака - углавном тзв. друштвено неорганизованих који постепено прерастају у шуме, а у мањој мери и смањивање ораничних површина – лоцираних по правилу на подручјима са израженијим нагибима терена. Таква тенденција карактеристична је за све категорије коришћења пољопривредног земљишта, изузимајући површине под ливадама – које показују тенденцију повећања по основу превозиња мање квалитетних или за обраду мање погодних ораница и воћњака у ливаде. Међутим, и поред повећања површина под ливадама, апсолутно смањење ораница и воћњака значајно је веће - што условљава и смањење укупне обрадиве површине.

У протекле скоро три деценије, структуру коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић детерминише доминација површина под сталним травњацима (ливаде и пашњаци) – уз веома благу тенденцију смањивања њихове заступљености са 60,9% у 1974. на 58,7% у 2002. години (Табела 3). У истим годинама оранице заузимају 27,5% односно 28,5%, док се под воћњацима налази сваки осми хектар пољопривредног земљишта.

Посебно треба истаћи, да је према постојећим подацима, 2002. године у општини Косјерић остао необрађен сваки десети хектар ораничне површине (565 ха или 9,8%), што је иначе појава веома карактеристична за Златиборски округ (15,9%) и релативно је заступљенија него у Централној Србији (6,2%). Пошто целокупну необрађену ораничну површину у општини Косјерић поседују земљорадници, то веома индикативно указује на немогућност остваривања тржишне конкурентности пољопривредне производње на ораницама углавном слабијих катастарских класа и велике неуређености поседа (распарчаност, разбацаност и неприступачност парцела).

Уједно, код свих категорија коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић изразито доминирају површине у поседу приватних власника, односно тзв. друштвени сектор пољопривреде практично је маргиналан будући да у 2002. години располаже са свега 14 ха ораница и 16 ха ливада.

Табела 3.1.: Дистрибуција индивидуалних пољопривредних газдинстава у општини Косјерић према величини поседа, 1960. и 1991. године

Величина поседа*	1960		1991		Разлика (91 – 60)	Индекс (91/60*100)
	број	%	број	%		
<1 ха	121	3.34	239	6.99	118	197.5
1–3	605	16.68	758	22.16	153	125.3
3–5	788	21.73	783	22.89	-5	99.4
5–8	982	27.07	953	27.87	-29	97.0
8–10	441	12.16	340	9.94	-101	77.1
>10 ха	690	19.02	373	10.91	-317	54.1
Укупно	3 627	100.00	3 420	100.00	-207	94.3

* Величина поседа према укупно коришћеној површини земљишта

Извор: а) за 1960. годину – Документација пописа индивидуалних пољопривредних газдинстава за срез Титово Ужице - општина Косјерић, РЗС, Београд; б) за 1991. годину – Попис '91, Пољопривреда, књига 3, стр. 100, СЗС, Београд, 1994.

Дистрибуција индивидуалних пољопривредних газдинстава према величини поседа, исказана преко укупно коришћене површине земљишта, указује да је у периоду од 1960. до 1991. године испољена тенденција апсолутног (за 207 газдинстава) и релативног (за 5,7%) смањења броја тих субјеката привређивања у пољопривреди општине Косјерић (Таб. 3). Међутим, анализа појединих интервалних група указује на присуство три скупине газдинстава – од којих две скупине газдинстава имају међусобно изразито супротне тенденције:

Прва, повећање броја газдинстава са поседом мање величине, и то у интервалним групама до 1 ха (за 118 газдинстава или за 97,5%) и од 1 до 3 ха (за 153 произвођачке јединице или за 25,3%) односно збирно исказано за све интервалне групе газдинстава са поседом до 3 ха смањење за 271 газдинство или за 37,3%;

Друга, апсолутно и релативно мало – практично стагнирајуће - смањење броја газдинстава средње величине, и то у групи од 3 до 5 ха (за 5 газдинстава или за 0,6%) а у групи од 5 до 8 ха (за 29 газдинстава или за 3,0%) односно збирно за газдинства величине од 3 до 8 ха за 34 произвођачке јединице или за 1,9%; и

Трећа, значајно смањење броја газдинстава са већим поседом - за наше услове, и то у интервалним групама од 8 до 10 ха (за 101 газдинство или за 22,9%) и преко 10 ха (за 317 газдинстава или за 45,9%) односно збирно за сва газдинства већа од 8 ха смањење за 418 произвођачких јединица или за 37,0%.

Процеси диференцијације индивидуалних пољопривредних газдинстава у општини Косјерић условљени су миграцијом становништва из пољопривреде у непољопривредне делатности, наследним деобама и купопродајним прометом земљишта између приватних поседника. Индивидуална пољопривредна газдинства на подручју општине Косјерић располажу са 26.887 одвојених делова поседа, што указује на веома велику распарчаност њиховог поседа - просечно 7,6 одвојених делова/газдинству.

Просечна величина одвојеног дела њиховог поседа је 91 ар.

Констатацију о релативно великој распарчаности поседа потврђује и дистрибуција индивидуалних пољопривредних газдинстава према броју одвојених делова поседа приказана . Наиме, свега 3,0% газдинстава - углавном ситних - има поседе у једном "комаду", поседи једне трећине укупног броја газдинстава се састоје од 6 до 9 одвојених делова, док се

поседи преко једне четвртине укупног броја газдинстава састоје из 10 и више одвојених делова.

Поред општих стратешких циљева, стратегија коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић треба да буде у функцији активирања постојеће и изградње нове пољопривредне инфраструктуре и нарочито значајнијег враћања у пољопривреду досадашњих индустријских радника - који су у процесу тендерске приватизације и посттендерских активности новог власника цементаре као највећег привредног субјекта у овој локалној заједници остали без радног места и сталног извора прихода.

Уколико се њихов повратак на напуштена или газдинства остарелих власника не буде базирао на осмишљеном концепту профитабилних тржишних програма заснованих на коришћењу земљишта као расположивог природног ресурса, производњи сировина пољопривредног порекла и њиховој доради и преради ради задовољавања потреба унапред детерминисаних циљних група платежно способних потрошача – то ће се претворити само у привремено пролонгирање (успоравање) процеса сенилизације пољопривредника по основу новопридошлог контингента привредно активних лица у пољопривреди и на селу, и то лица која се већ налазе у мање виталном периоду њиховог животног доба.

У том контексту за очекивати је промену садашње неповољне поседовне структуре и побољшање уређености приватних пољопривредних газдинстава, чиме ће се стварати претпоставке за интензивнију и продуктивнију пољопривредну производњу у општини Косјерић – али у складу са концептом одрживог коришћења расположивог пољопривредног земљишта.

Од организационих мера земљишне политике посебну пажњу треба посветити не само заштити и уређењу пољопривредног земљишта већ и уређењу укупне земљишне територије, јер би се у супротном врло брзо девастирали позитивни ефекти евентуалног уређења само пољопривредног земљишта. У посебном Програму уређења земљишта потребно је сагледати потребу функционалне комасације земљишта, груписање поседа путем трампе -замене парцела између самих власника, уређење водотока – посебно бујичних, начин коришћење земљишта на теренима са нагибом - са предлогом одговарајућих противерозионих мера, уређење и нарочито стално одговарајуће одржавање путне и каналске мреже, контролу бонитета и плодности земљишта – са одговарајућим препорукама за коришћење земљишта у складу са очувањем његових производних потенцијала, ...

Поред организационо-економских мера, у будућој стратегији коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић посебно је значајно уважавати и еколошке принципе коришћења пољопривредног земљишта, који се огледају у потреби сталне контроле и смањивања на прописане стандарде емитовања штетних материја из локалних загађивача (пре свега – цементаре), употребу хемијских инпута, (евентуално) генетски модификованих биљака, ...

Одрживом али и профитабилнијем коришћењу расположивог пољопривредног земљишта може да допринесе и увођење у производњу нових домаћих и страних сорти прилагођених локалним климатским условима, као и примена одговарајуће агротехнике и технологије производње на тржишно оријентисаним приватним газдинствима у општини Косјерић.

Укупњавање газдинстава и њихова специјализација ка профитабилнијим линијама ратарске (нпр. семенски кромпир, јечам, раж, лековито биље, ...), воћарске (нпр. малине и купине за мини комерцијална паковања свежих плодова, аутохтоне сорте и самоникло воће,...), пчеларства и сточарске производње (овчарство и козарство, коњарство, кунџи,) у значајној мери зависиће од економске и институционалне подршке са Републичког и локалног нивоа.

У том циљу препоручује се (Шеварлић, 2002., ет. ал.) формирање Аграрног фонда општине

Косјерић по узору на начин оснивања и функционисања аналогне институције у општини Аранђеловац, што су аутори већ сугерисали у досадашњим консултацијама са представницима наручиоца Студије. За формирање Аграрног фонда препоручујемо израду посебног Програма који ће садржати правне, организационе и економске аспекте реализације овог предлога.

Сва напред наведена полазишта у Стратегији коришћења пољопривредног земљишта општине Косјерић треба да буду уважена и у пракси имплементирана од подручне пољопривредне саветодавне службе – чији саветодавци треба да буду најзначајнији промотери активности Аграрног фонда општине Косјерић.

Обзиром, на веома велику заступљеност земљишних површина слабијих катастарских класа (V, VI, VII и VIII), Стратегија коришћења пољопривредног земљишта у општини Косјерић полази од неминовности значајног смањења укупног пољопривредног земљишта и посебно ораница, ради превођења истих у природнији начин њиховог коришћења, и то:

- Ораница у воћњаке и површине под сталним травњацима (ливаде и пашњаке), укључујући и пошумљавање ораничних површина као противерозиону меру у појединим потесима,
- Ливада у пашњаке, укључујући и пошумљавање ливада као противерозиону меру у појединим потесима, и пашњака у шуме.

Зато у планирању развоја пољопривредне производње на подручју општине Косјерић треба рачунати на манифестацију следеће три тенденције:

- Апсолутно смањење површина под ратарским усевима, и
- Евентуално и то ограничено на поједине потесе -повећање површина под воћњацима,
- Потпуно извесно повећање површина ливада и пашњака и по том основу развој сточарске производње – углавном преживара.

Табела 3.2.: Садашње стање и пројектоване површине продуктивног земљишта у општини Косјерић, по катастарским културама

	Површина (ха)		Разлика (2015-2002)	Индекс (2015/2002)	Структура (%)	
	2002	2015			2002	2015
Њива	5 736	3 382	- 2 354	59.0	16.8	10.0
Воћњак	2 651	3 049	398	115.0	7.8	9.0
Ливада	6 720	5 712	- 1 008	85.0	19.7	16.9
Пашњак	5 102	4 847	- 255	95.0	15.0	14.3
Шума	13 878	16 897	3 019	121.8	40.7	49.9
Продуктивно	34 087	33 887	- 200	99.4	100.0	100.0

У контексту апсолутног смањења и структурног прилагођавања расположивих земљишних површина концепту одрживог коришћења пољопривредног земљишта општине Косјерић може резултирати и повећањем физичког обима пољопривредне производње уколико се предузму мере за повећање приноса по јединици површине, уз истовремено смањење варијабилности приноса и побољшање квалитета пољопривредних производа.

Полазећи од наведених фактора који ће деловати на промену обима расположивих површина и структуре коришћења продуктивног земљишта (Табела 4), показатељи пројекције указују на следеће промене у вези земљишних површина у општини Косјерић (2002—2015):

- Значајно смањење ораница за 2.354 ха или за 41% - углавном слабијих катастарских класа и њихово превођење у воћњаке и површине под сталним травама, што ће утицати и на

- смањење њиховог учешћа у укупним продуктивним површинама (са 16,8% на 10%),
- Повећање површина под воћњацима за око 400 ха или за 15% - превођењем дела ораничних површина у економски ефективнију грану пољопривредне производње, укључујући и подизање противерозионих тераса, пре свега, ради подизања засада шљива и јабука – чија је производња мање радно интензивна у односу на производњу малине,
- Значајно смањење површина под ливадама (за око хиљаду ха или за 15%) и у мањем обиму пашњака (за око 250 ха или за 5%), што ће се одразити на смањење њихове заступљености у продуктивном земљишту (са 34,7% на 31,2%), и
- Веома значајно повећање површина под шумама (за преко три хиљаде ха или за 21,8%), чиме ће ова категорија заузети половину расположивог продуктивног земљишта у општини Косјерић.

2.2.8. ЦЕНТРАЛНЕ ФУНКЦИЈЕ И УСЛУЖНИ И ПОСЛОВНО - ПРОИЗВОДНИ СИСТЕМИ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.8.1. Потенцијали развоја општине са становишта развоја услуга и пословно-производних система УППС

Потенцијали развоја УППСа зависе од интегралног приступа планирању и развоју поменутих система. Три међузависна елемента утичу на стварање и развој УППСа:

1. просторно-економски услови
2. специфични услови УППСа
3. организовања капацитета у УППСа

На слици 8 приказан је њихов однос:

Слика 2.119.: Услови развоја Услугних и Пословно-Производних система (УППС), адаптирано по: van den Berg, Braun and van Winden (2001), Growth Clusters in European Cities: An Integral Approach (Развој кластерских система у Европским градовима: интегрални приступ), Urban Studies, vol. 38, No. 1, 185-205

Просторно-економски услови

Сваки услужни и пословно-производни систем (надаље УППС) је везан и условљен ширим просторно –економским окружењем.

Услови потражње су фундаментални за функционисање УППС: локална или регионална потражња за производима одређеног УППСа ће врло вероватно имати утицај на развој самог система. Тражња може доћи од великих компанија у региону и шире, које индиректно делују као стимулатор УППСа као главног клијента, али и од јавног сектора.

Пристапачност урбаном региону како интерна, тако и екстерна има велику улогу у развоју УППСа. Лоши, или недовољно развијени транспортни системи и путна мрежа могу озбиљно да угрозе интеракцију између фирми, нарочито ако су оне дисперзивно распоређене (као што је то случај на територији општине Косјерић). Релативна пристапачност читавог региона је од изузетног значаја – добра међународна повезаност и пристапачност повећавају потражњу, на тај начин што је актерима УППСа лакше да продају свој производ на великим тржиштима, као и да сарађују са комплементарним партнерима и фирмама у другим градовима (Београд, Ваљево, Лазаревац, Обреновац), али и са другим државама (нарочито у домену производње, прераде, паковања и маркетинга) пољопривредних производа – нарочито здраве хране. Истовремено, добра пристапачност може да повећа конкурентност када су градови са сличним, компетитивним УППС лако доступни и имају утицаја једни на друге – како на саме УППСе тако и на локална или друга тржишта у којима дејствују.

Квалитет живота је локациони фактор за фирме и становнике да се лоцирају у неком простору (сем природних ресурса). Квалитет животног средине (воде, ваздуха, тла), присуство квалитетног становања и терцијарних активности, објеката културе и друштвеног стандарда су неопходни предуслови за општи економско-просторни развој, па тако и за развој УППСа.

Култура понашања у УППС - институционално, али и ван-институционално понашање и односи између фирми и актера је такође значајан елемент. Став фирми и актера према иновацијама у процесу производње и организације у развоју УППСа је значајан због неопходности саме иновације, која је главни покретач развоја УППСа. Такође је воља и смисао за кооперацијом међу актерима пресудна – без кооперације, нема размене информација и стварања нових комбинација и партнерстава између фирми.

Специфични услови УППС

Величина и развојни ниво – постојећи, развијени УППС већ поседују у мањој или већој мери тржиште које је способно да подржи развој специфичног система; тржиште може да поспеши конкуренцију унутар специфичног система и на тај начин покреће фирме (предузећа и предузетничке радње) да послују ефикасно. Могућност мењања процеса производње и прихватања иновативних идеја расте са порастом величине специфичног система, без обзира да ли УППС чине привредни гиганти или систем малих и средњих предузећа. Регионална кооперативност (унутар, али и изван просторне територије Општине) се лакше постиже када се партнери лако проналазе у великом систему, него у малом. Најзад, величина нуди могућности за заједничким коришћењем било природних или створених средстава (земљиште, путеви, инфраструктура), специјализоване радне снаге и едукативним установама (треба још једном напоменути близину Београда као највећем едукативном универзитетском центру у земљи).

Присуство гиганата на територији општине или у региону може бити пресудан за функционисање читавог УППСа, обзиром на значај гиганта у регионалној или светској мрежи и тржиште које опслужује. Сви УППС могу бити усмерени кроз мала и средња предузећа ка производњи производа гиганата или укључени у поједине фазе процеса производње.

Степен стратешке интеракције међу актерима у смислу дугорочне сарадње и веза, не само кроз стриктно уговорне и финансијске односе. Те везе могу бити установљене на различитим нивоима: између фирми, између фирми и едукативних и истраживачких институција... Стратешке интеракције могу да послуже различитим сврхама: да створе величину тржишта, користе међусобна знања, технологије, начине организације, да међусобно користе

мреже контаката, решавају заједничке проблеме, или да поспеше флексибилност и ефикасност малих и средњих предузећа.

Ниво стварања нових малих и средњих предузећа – нове фирме генеришу нове послове и запосленост, динамичне су и иновативне. Могу имати значајну улогу као партнери великим фирмама, или као њихови снабдевачи. Са друге стране, могу да спрече одливање и миграције младих, школованих талената, нарочито ако је фирма дубоко укореењена у локални, специфични УППС – путем стварања стратешких интеракција са универзитетима или великим компанијама. У многим европским земљама и градовима у оквиру Европске Уније праве се специјални “инкубатори” за стварање и развој малих и средњих предузећа – нарочито оних малих и средњих предузећа за специфичне УППС за које локална управа одлучи да су од стратешког значаја за развој Општине.

Организовање капацитета

Коначно, последњи елемент који игра улогу у развоју УППС је ниво организовања свих капацитета. Наиме организовање капацитета се може дефинисати као способност урбане регије или општине да укључи све релевантне актере за развој услужних и пословно-производних система и да уз њихову помоћ генерише нове идеје и развије и имплементира политику и стратегију да одговори на општи развој и створи услове за одрживи развој УППСа.

Присуство визије и стратегије у УПП систему је неопходно за ефективну расподелу средстава и стимулсање УППСа.

Ниво социјалне/политичке подршке за развој УППС је уз добру комуникацију са актерима, њихово информисање, али и активну партиципацију од изузетног значаја на локалном нивоу. Представљање политика развоја је значајно за добијање политичке и социјалне подршке на почетку за развојне политике, олакшава касније процес одлучивања, а уједно ствара и предуслов за laku имплементацију политика везаних за УППС.

Квалитет односа јавног и приватног сектора у вези са УППС на стратешком, тактичком и оперативном нивоу је коначно, још један предуслов за успешну стратегију развоја УППСа. Кључни елемент је рано укључивање приватног сектора у развој локација, привлачење фирми... Знање, експертност и укључивање приватног сектора моће бити врло значајно за процес одлучивања и значајно може обезбедити могућности за успех. Локална управа може својим деловањем да унапреди и стимулише формирање мрежа између свих актера – нарочито приватног сектора и индивидуалних пољопривредника – тако што ће организовати и повезивати фирме и људе. Иако је то још једно додатно оптерећење за локалну управу, сем стандардних функција у надлежности јавног сектора, као што су изградња и одржавање саобраћајне и комуналне инфраструктуре, за успешан развој УППСа активно присуство и ангажман локалне управе је неопходан предуслов.

Потенцијали везани за УППС – пољопривреда и индустрија

Конкретни потенцијали Општине Косјерић у развоју УППСа ослањају се на развој пољопривреде и индустрије и системе директно везане за њих.

Потенцијале смо поделили на два основна сектора: пољопривреду и индустрију, а уз њих иду и сви различити УППС у форми малих и средњих предузећа.

Пољопривреда

Природни потенцијали – на подручју општине је присутна разноврсност у потенцијалима самог терена и квалитета земљишта које погодује развијању различитих видова пољопривредне производње, од воћарства, повртарства, узгоја индустријског и крмног биља и развоја сточарства. Ово представља богатство потенцијала, али и условљава специјализацију и рејонизацију, која треба да замени досадашњу разноликост у пољопривредној производњи које ограничава њен даљи развој.

Створени потенцијали – тренутно се пољопривредне површине нерационално користе, парцеле су мале и економски несиплативе, уз нерационално коришћење механизације, недостатак примене савремених технологија и усмереност очекивања приноса у зависности од спољашњих утицаја и елементарних непогода, што све заједно представља ограничење за развој.

Тржиште – представља главни генератор правца развоја делатности. Пољопривреда је углавном усмерена на локалну производњу и производњу за личне потребе, без осврта на могуће потенцијале Општине и тржишне потребе. Ограничавајући фактор је и релативно неповољна парцелација – парцеле су мале и расцепкане да би се могли формирати пољопривредни комплекси.

Индустрија

Природни потенцијали – су добра основ за развој неких индустријских грана. На подручју Општине присутна је разноврсност у рудним богатствима што представља потенцијал омогућава развој одређених индустријских грана.

Створени потенцијали – релативно добра саобраћајна повезаност и регионални путни правци који пресецају подручје Општине, представљају велики потенцијал са обзиром на значај саобраћаја као једног од генератора развоја индустрије. Такође, постоји тренд развоја средњих и малих производних погона (нарочито за прераду и складиштење пољопривредних производа) дуж путних праваца и тај процес је све израженији.

Тржиште – присутно је нерационално форсирање одређених индустријских грана (производња цемента), што само по себи није лоше, али индиректно представља ограничавајући фактор нарочито по питању квалитета и заштите животне средине – изостанак потенцијално профитабилних грана и мала разноликост индустрије чине индустрију и привреду Косјерића рањивом у односу на макро економска кретања потражње за производима. Такође, сама производња је на јако ниском нивоу и тржишно неисплатива.

У целини посматрано, општина Косјерић са природним богатствима (земљишта, вода, шуме, екопољопривреда, и др), те геостратешки положај, има реалне изгледе за убрзанији развој и виши квалитет живота.

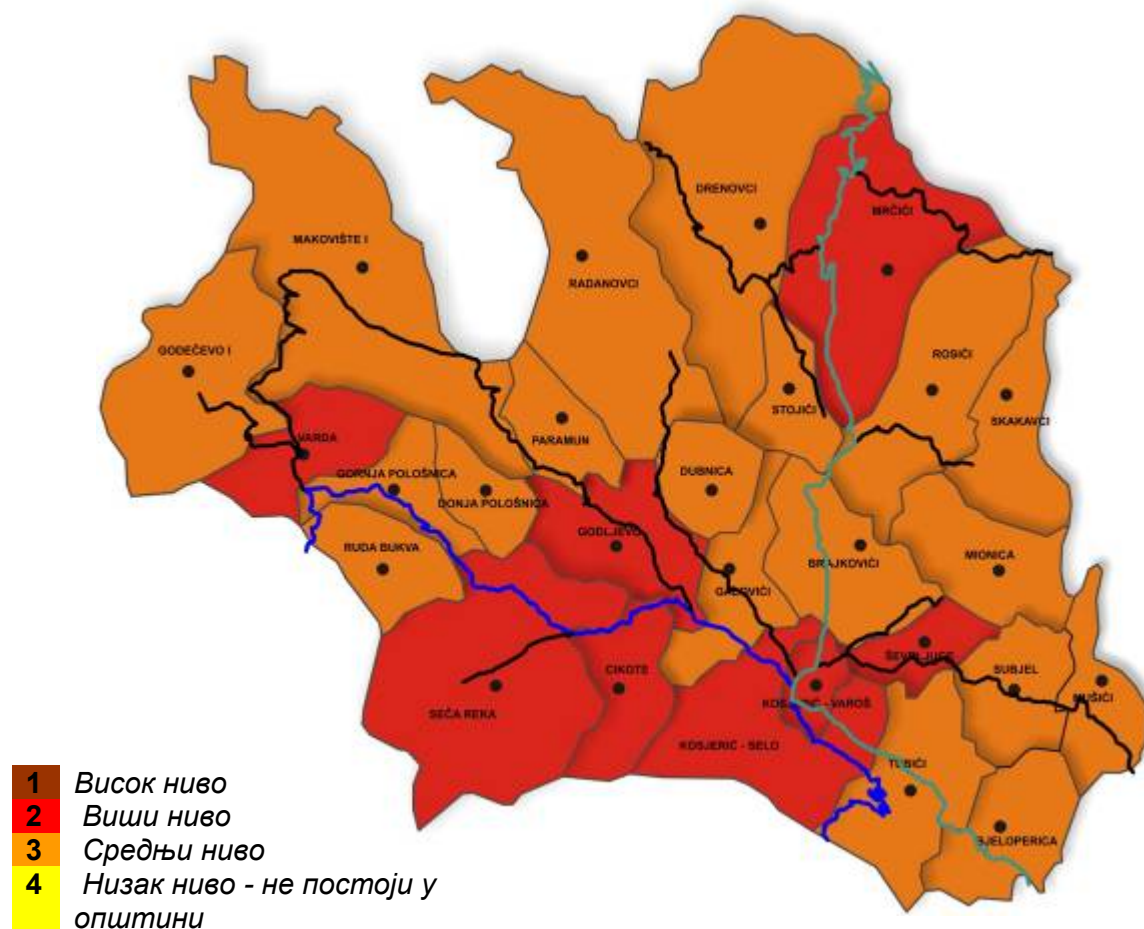
2.2.8.2. Проблеми досадашњег развоја са становишта развоја услуга и пословно-производних система УППС

Општина спада у групу неразвијених подручја, демографски испражњених, са неадекватном демографском структуром и slabим развојем привреде и економском ситуацијом.

Општи проблеми развоја услуга и пословно производних система у општини Косјерић су:

- Демографско пражњење подручја (нарочито села) услед ниске стопе прираштаја и миграције становништва, а услед сиромаштва и укупне неразвијености подручја, односно непостојања подршке и услова за развој предузетништва и реализацију приватних развојних иницијатива,
- Велики проценат незапослене и то неквалификоване радне снаге,
- Неадекватна старосна (старо становништво) и укупна квалификациона структура становништва (стручна и школска спрема),
- Непрепознавање значаја и запостављање развоја пољопривреде и сточарства (у смислу организације, укрупњавања парцела, удруживања, откупа, маркетинга...),
- Лоша доступност и повезаност насеља, односно лоше стање путне мреже и неравномена покривеност подручја саобраћајном и осталом инфраструктуром
- Неорганизованост постојећих привредних капацитета ради ефикасног пласмана на тржиште.

- Близина већих градова, нарочито Ваљева, Ужица, Чачка и миграције становништва.
- Недовољна промоција потенцијала подручја.

Слика 2.120.: Ранг насеља према могућности искоришћења продукционог демографског потенцијала. Ранг могућности искоришћења ПДП је базиран на прорачуну односа броја незапослених и просечне старости становништва (извор: Попис 2002, Републички завод за статистику). Табела са прорачунима дата је у прилогу бр 3.

2.2.8.3. Ограничења

Тренутно стање опште ниске развијености општине које га сврстава у општине испод просека на територији Србије и општим падом прираштаја становника, са преовлађујуће старим становништвом, **просторно поларизовано дистрибуираним и високим степеном незапослености**, представља веома компликовано и тешко полазиште за формирање стратегије даљег развоја.

Када је у питању развој мрежа насељских функција централитета у домену развоја друштвене инфраструктуре локална просторна ограничења не постоје. **Ограничавајући фактор у овом случају су изузетно негативни демографски трендови и умањене реалне потребе становништва у насељима**, које према тренутном стању имплицирају стагнацију, а не развој неких активности, као и недовољно развијена секундарна путна мрежа. Према томе, уколико се за основ развоја друштвене инфраструктуре узму тренутне потребе становника, имајући у виду негативне трендове промена у популацији, стратегија развоја друштвене инфраструктуре биће веома ограниченог дејства.

Уочено је да раније развијени ресурси и локациони потенцијали појединих насеља опадају иако су некада имали, иако спор, тренд раста. Томе је узрок, између осталог, и **слаба саобраћајна повезаност, како у погледу неразвијене путне мреже, тако и у погледу организације превоза роба и људи**. Саобраћајна неприступачност појединим деловима општине драстично је смањила њихов значај у систему центара, који су самим тим стагнирали у развоју и последично произвели и одливе дела становништва у развијенија подручја, нарочито у Београд.

Дакле, основна ограничења за развој мрежа насељских центара су лоша просторна и структурна демографска слика општине, висока стопа незапослености, ниска продукциона стопа становника, низак друштвени доходак и неразвијеност примарне инфраструктурне мреже.

2.2.9. ЈАВНЕ СЛУЖБЕ И ВЕРСКИ ОБЈЕКТИ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.9.1. ОПШТА ОЦЕНА ОПРЕМЉЕНОСТИ ЈАВНИМ СЛУЖБАМА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ КОСЈЕРИЋ

Општа карактеристика развијености јавних служби општине Косјерић је релативна неразвијеност мреже и непокривеност малих насеља примарним сервисима. Оваквој развијености мреже примарних сервиса највише је допринела (не)развијеност мреже насеља и њихова величинска структура – односно веома велики број дисперзованих, уситњених насеља са малим бројем становника. Ситуацију погоршава сталан тренд опадања броја становника, негативан природни прираштај и необнављање становништва.

Општина Косјерић има релативно неразвијену мрежу јавних служби у насељима, а изузетак представља општинско седиште, насеље градског типа, Косјерић варош. Најразвијенија је мрежа објеката образовања, док је веома слабо развијена мрежа објеката здравства. Објекти деље заштите заступљени су само у вароши Косјерић, а Центар за социјални рад постоји у седишту општине. Мрежа објеката образовања је веома дисперзована и нерационална у односу на број деце корисник и тренд депопулације у општини.

Косјерић је слабо развијен полифункционални центар локалног значаја, без изражене доминације једне или групе функција, изузев индустрије којом доминира Цементара. Сеоска насеља су углавном монофункционална, пољопривредна или мешовита, с тим што у појединим селима постоје неки видови јавних служби, и даље испод границе опремљености, и то у Сечеј Реци, Варди и Мрчићима.

Комплементарно индустрији у њима треба развијати здравствене, културно-образовне делатности и делатности деље заштите, посебно за предшколске групе. Одређене предиспозиције за то, које се морају планском акцијом и планским мерама подржати имају у западном делу општине Сеча Река и Варда, а у источном Мрчићи, који треба да постану микроразвојни центри. Будућа мрежа јавних служби треба да се заснива на дефинисаном функционалном прагу, који ће успоставити баланс између потреба за бољом опремљеношћу насеља у дисперзији, одговарајуће доступности и и рационалне организације.

Сеча Река има релативно добру саобраћајну повезаност са општинским центром и индустријским комплексом цементаре, одређену традицију, културноисторијско језгро, гравитациону сферу и објекте јавних служби. Слично је и са Вардом и Ражаном, насељима која имају традицију сеоских варошице и добар географски положај. Културноисторијска језгра наведених центара, треба очувати и заштитити. Микроразвојна језгра треба да добију улогу

центара функционалне децентрализације општине. Њиховим развојем обезбедила би се уравнотеженост размештаја становништва и ефикаснија и усклађенија организација јавних служби са потребама и интересима локалних заједница.

Табела 2.46.: Значај насеља у општини Косјерић и опремљеност јавним службама

Ре д. бр ој	Подручје	Тип насеља	Заступљеност јавних служби у насељима					
			Осн. школа	Здр. пункт	Дечја уста нова	Месна канцелар. и др.	Црква	Остале функције
1	Бјелоперица	Примарно	-	-	-	-	-	-
2	Брајковићи	Примарно	-	-	-	-	-	-
3	Варда	Сеоски центар	+	+	-	+	-	Ђачки интернат
4	Галовићи	Примарно	-	-	-	-	-	-
5	Годчево	Секундарно	+(4)	-	-	+	-	-
6	Годљево	Примарно	-	-	-	-	-	ДК(не ради)
7	Горња Полошница	Примарно	-	-	-	-	-	-
8	Доња Полошница	Примарно	-	-	-	-	-	-
9	Дреновци	Секундарно	+(4)	-	-	-	-	-
10	Дубница	Примарно	-	-	-	-	-	-
11	Косјерић (варош)	Седиште општине	ОШ, технич ка школа	Дом здравља, апотека, вет. станција	вртић	Скупшти на општи не, суд, полиција, ватрогас на служба	црква	Дом културе, библиотека, галерија
12	Косјерић (село)	Секундарно	-	-	-	МЗ	-	ДК
13	Маковиште	Секундарно	+(4)	-	-	МЗ	+	-
14	Мионица	Примарно	-	-	-	-	-	-
15	Мрчићи	Сеоски центар	+	-	-	МЗ	+	-
16	Мушићи	Секундарно	+(4,стар а и нова)	-	-	МЗ	-	-
17	Парамун	Примарно	+(4)	-	-	-	-	-
18	Радановци	Секундарно	+(4)	-	-	МЗ	+	-
19	Росићи	Примарно	-	-	-	МЗ	-	Сеоски дом
20	Руда Буква	Примарно	-	-	-	-	-	-
21	Сеча Река	Сеоски центар	+	-	-	МЗ	Црква брвнара, нова црква	-
22	Скавацци	Примарно	+(4)	-	-	-	-	-
23	Стојићи	Примарно	-	-	-	-	-	-
24	Субјел	Секундарно	+(4)	-	-	МЗ	+	-
25	Тубићи	Секундарно	+(4)	-	-	-	-	-
26	Цикоте	Примарно	-	-	-	-	-	-
27	Шеврљуге	Примарно	-	-	-	-	-	-

Јавне службе морају бити организоване тако да буду комплементарне и компатибилне са јавним службама Златиборског округа, али и да у потпуности задовоље потребе свог становништва. Обавезне јавне службе по правилу треба да буду доступне свим грађанима по приближно једнаким условима. То се посебно односи на организацију основног образовања, опште здравствене заштите и предшколске установе. Стога је у будућности неопходно планским мерама рационализовати мрежу основних школа, посебно у депопулационим подручјима, у складу са захтевима локалне заједнице. Једна од опција развоја је затварање или гашење сеоских четвороразредних школа, које треба да буде компензовано побољшањем доступности ученицима школи у Косјерићу или насељима – сеоским центрима (организација аутобуског саобраћаја за ученике, субвенције у цени превоза). Рационализација мреже основних школа мора бити у складу са прогнозама о демографском развоју појединих насеља и општине у целини.

У односу на незадовољавајуће стање у организацији здравствене заштите грађана, неопходно је здравствену службу учинити доступном свим потенцијалним корисницима што се може постићи децентрализацијом (лоцирањем и функционисањем објеката здравствене заштите у свим насељима- сеоским центрима, уз допуну мобилним здравственим службама у секундарним насељима). У стандардне јавне службе спадају предшколско образовање деце, средње образовање, као и установе културе. Мреже јавних служби таквог типа треба да су усклађене, на једној страни са размештајем и старосном структуром становништва, а на другој да су усаглашене са њиховим системима у регионалном окружењу.

2.2.10. СТАНОВАЊЕ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Потенцијали за развој

Основни потенцијал за развој и унапређење становања на целокупном простору Општине Косјерић представљају велике слободне површине погодне за просторни размештај и унапређење пре свега постојећих насељских структура а у зависности од будућих трансформација и развоја Општине и развоја нових физичких структура.

Што се тиче брдских насеља, без обзира на поменута ограничења- тешку доступност, лошу путну мрежу и слабу развијеност насеља, могуће је унапредити и представити као потенцијал развоја нових облика становања: етно насеља, планинарских насеља, омладинских насеља, старачких насеља (домова), изградњу ловачких и других објеката у функцији развоја повремених облика становања.

Анализом постојећег стања, Стратегијом одрживог развоја и Планом локалног економског развоја, туризам је стратешки опредељена привредна грана општине, нарочито на подручју Дивчибаре– Доња Ражана, где је лоцирано 75% сеоско– туристичких домаћинстава од укупног броја у Општини. Позитиван тренд и повећање броја туристичких домаћинстава побољшао би ниво квалитета живљења кроз интензивнији развој пратећих функција у овим и околним насељима.

Ограничења за развој

Друштвено политичке и економске промене у последњих петнаест година условиле су миграције становништва тј. пражњење сеоских насеља, што представља основни проблем у даљем развоју.

Лоша инфраструктурна опремљеност, где само Косјерић варош од свих насеља поседује градски водовод и канализацију, док остала насеља имају појединачне и локалне водоводе и не поседују канализациону мрежу, као ни контролисане локације за одлагање смећа, што онемогућава задовољење основних животних потреба, и успорава развој насеља.

С обзиром на то да се засеоци формирају уз приступне путеве (најчешће земљане, некатегорисане) указује на чињеницу да у оваквом типу насеља најчешће не постоји развијена улична мрежа, што указује на низак ниво развијености оваквих насеља. Такође услед разбијене структуре најчешће у насељима нема ни јасно формираних сеоских центара, а самим тим није достигнут задовољавајући (чак ни минимални) степен развоја централних функција.

Ограничења у формирању насељске структуре могу се препознати у елементима који су од изузетног значаја и за њихово формирање. То се пре свега односи на природно морфолошке и амбијенталне карактеристике у којима су формирана насеља као што су Маковиште или део сеоских насеља Дреновци и Мрчићи.

2.2.11. ТУРИЗАМ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Могућности и ограничења за развој туризма

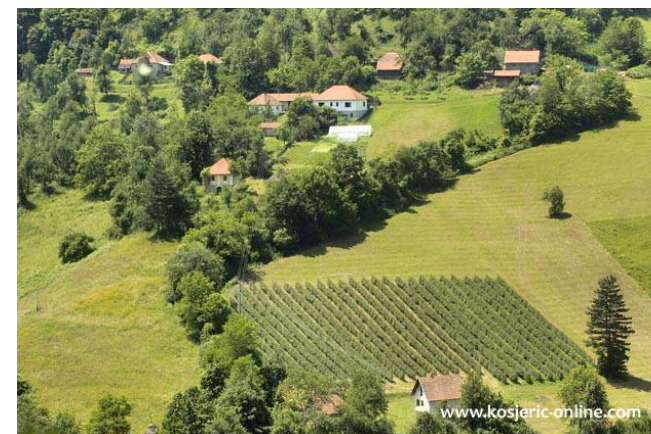
Кроз претходно поглавље споменуто је тренутно стање туристичке понуде општине Косјерић. С тим у вези потребно је одредити могућности и ограничења за развоја туризма како целе Општине, тако и појединих њених делова и насеља.

2.2.11.1. Могућности за развој туризма

- Велике могућности за развој еколошког туризма, поготово у вишим пределима Повлена и Маљена, где је човек није знатније утицао на богату природу. Ово је посебно особено за пределе посебних лепота (видиковци, клисуре, шумске површине);
- Даљи развој сеоског туризма има велике могућности у складу са постојањем вишедеценијске традиције и гостопримства како становништва (домаћинстава), тако и општинске управе, која је својим деловањем показала занимање за укључење и рад на овом пољу туризма (донешени документи, градска интернет станица). Развој сеоског туризма је посебно повољно развијати у већ оним крајевима општине који су се већ истакли и постали препознатљиви на овом пољу (подгорина Дивчибара, село Сеча Река);
- Активирање природних (видиковци) и културних знаменитости (сакралне грађевине и културно-историјских споменици, објекти народног градитељства, меморијални комплекси) у намене туристичког представљања. Улога ових туристичких локалитета је првенствено у циљу богаћења туристичке понуде;
- Потенцијал за развој ловног и риболовног туризма, будући да богатство шумама и биљним и животињским светом омогућава услове за образовање квалитетних ловишта и риболовних вода. Образовање предвиђених акумулација посебно би погодновало развоју риболовног туризма;
- Развој прометног туризма у насељима и подручјима уз магистрални пут и железничку пругу (чије се трасе приближно преклапају). Ово посебно важи за чворишта - раскрснице на датом путу и железничке станице;
- Градско насеље Косјерић поседује знатне могућности за развој туризма који се заснивају на: а) развијеним и могућим смештајни капацитетима; б) прометном положају у односу на већ

споменуте саобраћајнице, в) живописни изглед града у котлини две обале реке, г) културно-забавне и спортске манифестације;

- Развој културног и манифестационог туризма на различитим локалитетима, уз представљање традиције, локалних обичаја, кухиње и културних и етнолошких знаменитости;
- Развој здравственог туризма могућ је на целом подручју Општине. Овоме у прилог иде незагађена околина, богатство природе, традиционална кухиња, чист ваздух. Као допуна могли би се развити и леčiliшни и бањски туризам мањег обима око потврђених изворишта лековите воде;
- Повољна распоређеност туристичких одредишта и места по целом подручју Општине, чиме се отварају могућности за развој "туристичких коридора" у виду "стаза здравља", пешачких и бициклистичких рута, којима би се повезали различита туристичка одредишта и дао подрстек развоју мањих одредишта, која се самостално не могу туристички истаћи.

Сл. 2.121. и 2.122.: Развој еколошког и етно туризма на подручју општине Косјерић има веома повољне услове за заједнички, међусобно усаглашен развој с обзиром да су сеоски засеоци са околним њивама и засадама често окружени и испреплетани са чистом и бујном природом

2.2.11.2. Ограничења за развој туризма

- Близина већ развијеним и препознатљивих туристичких садржаја у блиском окружењу општине Косјерић (Златибор, Тара са Дрином, Дивчибаре, Бања Врујци) сужава и усложњава могућности и видове развоја туристичке понуде Општине.
- Низак ниво саобраћајне и инфраструктурне повезаности и опремљености представља значајно ограничење развоја, будући да су за њихово унапређење потребна знатна поечтна улагања. Ово је посебно значајно за ободни део Општине на северу и западу, где је рељеф покренутији и где су смештена мања села изразито разбијеног типа;
- Слаба насељеност туристички најпривлачнијих подручја је значајно ограничење за развој. Она је повезана и са бројним другим неповољним чиниоцима развоја - доминација старачких домаћинстава, интензивно исељавање младог нараштаја и тиме недостатак радне снаге, необразованост;

- Неразвијеност општинске привреде, а посебно пољопривреде, која би била подршка туризму. Ово ограничење је посебно особено за сеоско подручје. Све ово упућује на интегрално решавање питања привредног и демографског развоја Општине;
- Релативно низак ниво квалитета опремљености и уређености постојећих туристичких објеката - хотелски капацитети и одмаралишта су углавном ниске категорије и постоји потреба за њиховом обновом и одговарајућим опремањем како самих објеката, тако и пратећих спортско -рекреативних простора и садржаја, што све захтева значајна улагања. Све наведено важи и за садржаје сагласне или у намени туризма - трговина, саобраћај, култура, пољопривреда,...;
- Супротност, у одређеним случајевима сукобљеност развоја туризма и заштите природе и природних добара. Јачање активности туризма на простору општине Косјерић, а посебно подручјима очуване природе подразумева уређење и изградњу одговарајуће инфра- и супраструктуре, што може имати негативних последица на животну средину;

Сл. 2.123. и 2.124.: Ограничења у развоју туризма, али и других делатности на нивоу општине Косјерић: неразвијена саобраћајна мрежа у виду путева без тврде подлоге и стари и неопремљени објекти трговине, који би требали бити подршка развоју туризма

2.2.11.3. Закључна разматрања могућности и ограничења за развој туризма

Традиција развоја туризма, привлачност Ваљевских планина са Дивчибарима, разноврсне природне и културне вредности, као и гостопримство домаћег становништва представљају основ за будући развој туризма као једне од важних делатности у Општини. Међутим, са изузетком развоја одговарајуће туристичке понуде у граду Косјерићу и североисточном делу Општине подно Дивчибара ниједна друга локација на подручју Општине не испуњава предуслове за развој туристичког места, јер својом привлачношћу не могу конкурисати развијеним туристичким већ споменутим средиштима унутар и у окружењу општине. Ови локалитети се пре могу развијати као туристички пунктови значајни за локални и регионални туризам у намени рекреације, заштите и афирмације природних и културно-историјских вредности региона и као допуна (дневни излети) диверзификованој и богатој понуди краја.

Ово, наравно, не искључује могућност развоја екстензивних облика ("етно") сеоског и еколошког туризма на појединим локалитетима, уз предуслове опремања одговарајућом инфраструктуром и туристичком понудом, као и развој комерцијалних ловних и риболовних локалитета посебно у зони приступачној и са магистралног пута Ваљево - Пожега.

2.2.12. РЕКРЕАЦИЈА, СПОРТ И ЗЕЛЕНИЛО - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Потенцијали за развој су:

- Лака приступачност од стране великих градова у држави (Београд, Нови Сад, Ужице) што даје могућност развоја викенд рекреације и одмора;
- Чиста и нетакнута природа је велики потенцијал за развој свих видова рекреације и спорта. Разноврсност рекреативних и зелених садржаја ван насеља општине Косјерић је веома добра - разноврсност предела, природних и културних богатстава широм општинског подручја. Ово се посебно односи на североисточни део Општине, који се наслања на туристички посећено и на пољу рекреације развијено подручје Дивчибара. Пружањем бољих услова за развој постојећих и покретањем нових садржаја и активности допринело би се задовољавању рекреативних потреба становника али и подизању туристичке привлачности Општине.
- Град Косјерић је поседује богату понудом рекреативних, спортских и озелењених садржаја - спортски терени, спортске зграде и комплекси, паркови, повезујуће зеленило дуж улица и кеја. Овим се туристички и рекреативни потенцијали у граду могу користити по начелу заокружене понуде;
- У оним насељима где постоје рекреативни простори они су добро позиционирани у односу на кориснике. Најчешће се налазе при школама и другим местима јавног карактера, понегде и на важним раскршћима путева;

Ограничења за развој су:

- Близина на државном нивоу туристички посећених и на пољу рекреације, спорта и зеленила познатих места (Златибор, Тара, Дивчибаре), која представљају озбиљну конкуренцију за развој нових садржаја рекреације и спорта;
- Недостатак уређених рекреативних и зелених садржаја у сеоским насељима Општине. Осим Града и насеља Ражана сва насеља имају значајан недостатак или потпуно одсуство датих садржаја;
- У вези са претходним може се истаћи и да је размештај рекреативних и озелењених садржаја и простора је веома неравномеран на подручју Општине. Више од половине садржаја је у граду Косјерићу;
- Постојећи рекреативни и озелењени садржаји су махом дотрајали, скромних величина и слабо уређени. Ово је нарочито особено за у сеоска насеља;
- У селима која су без уређених рекреативних и зелених садржаја постоји недостатак грађеног простора за ове намене. Ова села или немају јавне установе (првенствено домове културе) или су оне у јако лошем стању;
- Приступ многим важним рекреативним и озелењеним тачкама ван насеља је отежан и слабо обележен. Ово је посебно наглашено зими.

2.2.13. САОБРАЋАЈ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Основни правац друмског теретног саобраћаја на територији општине Косјерић представља магистрални пут М-21 (државни пут првог реда). Овај правац је најоптребенији, као и веза са Пожегом и Ваљевом. Објект који највише привлачи друмски теретни транзитни саобраћај је Цементара Косјерић А.Д. „Титан“, и поред тога што до саме цементаре води индустријски железнички колосек од железничке станице која се налази у самом насељеном месту Косјерић.

Магистрална главна мађународна једноколосечна електрифицирана железничка пруга број 1: (Београд) - Ресник - Пожега - Врбица - Државна граница представља ограничавајући фактор како за ширење самог насељеног места Косјерић према истоку, тако представља ограничавајући фактор (пошто полови територију саме општине у правцу север-југ) и за ширење друмског саобраћаја према осталим насељеним местима (нивелациона уклапања у саму трасу железничке пруге, недовољно обезбеђени пружни прелази...).

Ограничења за друмски саобраћај на самој територији представљају и насеља која су разбијеног типа и имају неповољан положај у смислу могућности трасирања путева због неповољне конфигурације терена.

Изградња другог колосека (са десне стране) поред постојеће пруге Београд -Пожега - Врбница - Државна граница, тако да би се ова пруга формирала као двоколосечна за брзине до 160 км/час, на тај начин би се делимично растеретио И транзитни друмски саобраћај, пошто би део превоза робе из саме цементаре на овај начин био још више оријентисан на железнички саобраћај поготово што је транспорт робе много јефтинији овим видом саобраћаја.

Стање секундарне путне мреже, локалних путева, у обухвату Плана је недовољно добро.

Посматрајући у целини путну мрежу која опслужује територију општине Косјерић, може се рећи да постојеће трасе локалних путева, уз нужне рехабилитације и ревитализације техничко-експлоатационих елемената, пружају добар основ за изградњу савремене путне мреже чиме ће се обезбедити приступ, отварање и унапређење подручја.

Стање магистралног пута М-21(државни пут првог реда) је у предходним годинама значајно поправљено и извршена је готово читава његова рехабилитација кроз територију ове општине. Неке деонице регионалних путева су рехабилитоване, док неке захтевају додатне интервенције (поједине деонице државних путева другог реда нису са савременим затвором од асфалтбетона, као например Р-213).

2.2.14. ИНФРАСТРУКТУРА - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

2.2.14.1. ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКА МРЕЖА И ПОСТРОЈЕЊА

Оцена потенцијала и ограничења

Постојећа електроенергетска мрежа са својим карактеристикама не одговара (капацитети техничке карактеристике водова и дистрибутивних трафостаница) садашњим потребама.

Покривеност преносном и дистрибутивном мрежом није задовољавајућа. Квалитет испоручене енергије није задовољавајући. Водови су надземни највећом дужином трасе и трпе краткотрајне прекиде у напајању, што омета редовне активности у савременим индустријским погонима. Јавља се велика оптерећеност електромреже у појединим насељима. Јавно осветљење по насељеним местима и туристичким локалитетима нема задовољавајући ниво фотометријских величина.

Повећањем потрошње електричне енергије постојећих потрошача, домаћинства и индустрије, повећаће се оптерећење постојећих трафостаница и у том смислу је потребно повећати инсталисане снаге трафостаница реконструкцијом постојећих и изградњом планираних трафостаница. Посебно је важно предвидети и обезбедити благовремено све потребе у инсталисаној снази, како не би дошло до преоптерећења дела мреже и појединих трафостаница, а самим тим до кварова и прекида у снабдевању електричном енергијом.

2.1.14.2. ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНА МРЕЖА И ПОСТРОЈЕЊА

Оцена потенцијала и ограничења

Телекомуникациона инфраструктура је у граду Косјерић на задовољавајућем нивоу. Примењени су нови широкопојасни сервиси: SHDSL, брзи приступ интернету преко ADSL/2+ и IPTV за шта је потребан проток од сса 10Mb/s, као и и HDTV преко VDSL за који треба сса 20Mb/s. Изграђена је приступна мрежа новијег датума. Поред мрежних каблова положени су DSL каблови као и оптичке цеви у којој се касније планирају оптички каблови за друге услуге. Поред града Косјерића нови каблови су положени у Сечој реци, од Годљева до Доње Полошнице, од Варде према Костојивићима, од Варде према Сечој Реци и Горњој Полошници. Монирани су нови МСАН-ови.

Планско подручје је покривено мрежом мобилних телекомуникација, али за потребе ГСМ система нема довољно изграђених базних радио-станица, радио-релејних станица и припадајућих антенских стубова.

Планско подручје је покривено мрежом мобилних телекомуникација, али за потребе ГСМ система нема довољно изграђених базних радио-станица, радио-релејних станица и припадајућих антенских стубова.

На предметном подручју нема КДС оператера.

2.2.14.3. ВОДОПРИВРЕДНА ИНФРАСТРУКТУРА

Водопривреда

Скрапеж је само једна у низу бујичних притока Западне Мораве, које плаве околне равнице и градове, али угрожавају и акумулације на Западној Морави великом количином наноса који уносе у њу. Годишња продукција наноса износи 412 m³/km², од чега се 70-80% преноси у поплавним таласима, док коефицијент ерозије за слив Скрапежа износи 0.32. Највећу продукцију наноса и највеће проблеме по питању ерозије ствара слив реке Кладорубе, односно Ражанске реке.

Највећи коефицијент отицаја има Сеча река и он износи 0.47. На то утиче геолошки састав подслива Сеча реке, који је углавном изграђен од метаморфних стена, на којима је мања инфилтрација у односу на кречњачке делове слива и котлинске делове под неогеним седиментима. У сливу Сеча реке, такође је и највећи специфични отицај (12.84 l/sek/km²), на шта утиче већа рашчлањеност и већа енергија рељефа. Изградњи акумулације "Сеча река", погодује такође најмањи коефицијент ерозије у овом делу слива (од 0.20-0.30), тј. било би мање њено засипање. Таква акумулација би решила део водопривредних проблема у сливу Скрапежа, али већи проблем представља река Кладоруба, која долазећи са серпентинских терена, засипа корито Скрапежа и изазива разливање вода. Тај проблем би могао да се реши изградњом акумулације на профилу низводно од Бјелоперица, а узводно од Каленића у клисурастом сужењу. На тај начин би се и решило питање зимских поплава и разливања великих вода при напуштању клисуре и уласку у пожешку котлину.

Ипак, сама изградња акумулација не би решила проблеме у потпуности. Наиме, због засипања речног корита убрзо би дошло и до засипања акумулације, чиме би се смањио њен капацитет. Стога је неопходно извршити антиерозивне радове у подсливовима, тј. вршити пошумљавање.

На територији општине нема изграђених вишенамених, већих и мањих акумулација и мелиорационих система. Присутна је само делом регулација реке Скрапеж у општинском центру.

Снабдевање водом

Ако се упореде количине вода са којима река Скрапеж располаже у току године са потребама за водом, добијају се подаци који директно указују на чињеницу да је неопходно обезбедити веће количине воде, посебно у току летњих месеци.

Прогнозиране укупне годишње потребе за водом за насеље Косјерић износе око 5.4 мил.м³. То значи да ће у просеку месечне потребе за водом износити око 0.45 мил.м³, што представља трећину средње количине воде која протиче реком Скрапеж у периоду од аугуста до новембра. Међутим, треба имати у виду и то да су у тим месецима потребе за водом веће од просечних месечних 0.45 мил.м³.

Актуелан проблем представљају и велики губици у мрежи, који износе око 60%, а такође је учестало пуцање цеви и прекиди у водоснабдевању.

Задовољење потреба за водом мора да буде условљено отклањањем свих узрока водопривредних проблема. То подразумева уређење неуређених подсливова и регулацију корита реке Скрапеж успостављањем равнотеже у вегетационом покривачу (повећање површина под шумама), чиме ће се спречити засипање корита наносом и побољшати подземни отицај, односно смањити амплитуде између малих и великих вода.

Територија општине интензивно се истражује, како би се лоцирали, истражили и правилно извредновали водоресурси. Досадашња истраживања су дефинисала значајна изворишта за водоснабдевање из карстних издани ("Бањица", "Субјел", "Брајковићи-Шеврљуге", "Чобански дани"). Такође, пукотинске издани извора мале издашности, присутне су и у насељима Мионица, Скакавци, Росићи, Ражана, Букови, Дреновци и Радановци и могу се користити за водоснабдевање јер су воде доброг квалитета. Слична ситуација је у западном и југозападном делу општине, где насеља Сеча Река, Годљево, Варда, Положница и друга имају могућности водоснабдевања из бројних извора издашности и до 4.0 l/sec (пример "Петровића чесма").

У алувијону Сеча реке, у атару истоименог насеља и алувијону реке Кладоробе, северно од града Косјерића у атару села Брајковићи, постоје реалне могућности коришћења ових вода за наводњавање.

Могући потенцијал представљају изворишта термалних и термоминералних вода. Термалне воде регистроване на два локалитета: извор "Бањица" у долини Дубнице (5 l/sec) и "Деспотовићи", у атару села Брајковићи, такође у истој долини 2 km низводно од поменутог извора (7-20 l/sec) и могу се користити попред водоснабдевања и у пољопривреди, делом топлификацији, за спортско-рекреативне и банлеотерапијске сврхе. Појава термалних вода регистрована је и у бушотини на локацији "Вашариште" (0.3 l/sec), а такође постоје реалне претпоставке о постојању квалитетних термалних вода у атару Мионица, Скакавци и Ражана.

Одвођење отпадних и атмосферских вода

Основни задатак канализационог система је потпуна хидротехничка санација урбаних простора. Фекални канализациони системи треба да прикупе и одведу ван територије све отпадне воде. Канализациони системи су у врло уској вези са водоснабдевањем и представљају

функционалну и органску целину са њим. Због тога се канализациони системи морају развијати упоредо са развојем система водоснабдевања.

Испуштање употребљених вода у водотоке Скрапеж и Кладоробу, без претходног третмана представља велики проблем јер се тиме у многоме деградира квалитет ових река и у значајној мери нарушава квалитет животне средине.

С обзиром да су села мале густине насељености, а самим тим и количине отпадних вода мале, без обзира на квалитет и број септичких јама, оне не представљају доминантан проблем. Ипак, нека домаћинства у зони изнад Таорског врела немају регулисан одвод отпадних вода, што може довести до загађивања карстних издани и извора.

Ширих водопривредних захвата нема, али је потребно у домену заштите од вода спровести низ регулација применом биолошких и техничких мера.

2.2.17. ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ - ПОТЕНЦИЈАЛИ И ОГРАНИЧЕЊА ЗА РАЗВОЈ

Потенцијали општине Косјерић - огледају се у богатству природним ресурсима и њиховој доступности. Просторно-положајне карактеристике и досадашњи начин коришћења природних ресурса представљају полаз за њихово даље одрживо коришћење и очување као и могућности и ограничења.

Морфолошке карактеристике, развијена хидрографска мрежа, богатство подземним водама и претежно очуване пољопривредне површине, представљају значајан потенцијал за развој пољопривредне производње уз поштовање еколошких захтева (еколошка рејонизација и бонитирање земљишта).

Ограничења и потенцијални еколошки конфликти у простору одређују и условљавају начин коришћења природних ресурса на овом подручју.

Лежишта неметала представљају развојни потенцијал, али и факторе еколошких ограничења, ризика и конфликта у простору. Начин прераде камена и његовог транспорта до погона његове прераде ствара одређене опасности по животну средину. Експлоатација ресурса неминовно доводи до стварања деградираних површина: локација, зона и просторних целина, условљавајући трајне, иреверзибилне процесе и промене у природи и животној средини.

Управљање отпадним водама није успостављено. Канализациона мрежа није довољно развијена и није довољних капацитета. Погони за пречишћавање отпадних вода нису задовољавајући. У граду не постоји сабирни фекални колектор. Не постоје ни адекватни колектори за пречишћавање отпадних вода из индустријских погона. Сви ови недостаци представљају ограничење за развој али и опасност по животну средину и живот и здравље људи.

Мониторинг квалитета ваздуха је испитиван и праћен од референтних установа по одређеним стандардима и одређеној мрежи мерних места. Загађивање ваздуха у граду најинтензивније је од испуштања материја у роцесу индустријске производње. У току производње испуштају се прашкасте материје и чађ. Евидентирана су и локалана загађења на појединим учесталим саобраћајним трасама, као и загађења која се јављају као последица рада котларница.